

Maria Korybut-Marciniak

Między irredenta a kolaboracją: postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborców: w kręgu sztuki i nauki

Echa Przeszłości 6, 328-330

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Korybut-Marciniak

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
UWM w Olsztynie

MIĘDZY IRREDENTĄ A KOLABORACJĄ. POSTAWY SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO WOBEĆ ZABORCÓW. W KRĘGU SZTUKI I NAUKI

W dniach 2–3 grudnia 2004 r. w Międzynarodowym Centrum Kształcenia Ustawicznego – ośrodku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Ostródzie – odbyła się piąta sesja naukowa z cyklu „Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborców”. Kontynuując rozważania nad dziejami narodu w warunkach pozbawienia własnego państwa, organizator – Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM – spreycyzował jej tematykę, nadając podtytuł „W kręgu sztuki i nauki”. Swoje wystąpienia zgłosiły 24 osoby, co świadczy o dużym zainteresowaniu postawami społecznymi ludzi sztuki i nauki oraz ich rzeczywistą rolą w dążeniu do niepodległego państwa. Sesję otworzyli kierownicy konferencji: prof. dr hab. Sławomir Kalembka- główny inicjator całego cyklu konferencji oraz dr hab. Norbert Kasparek, prof. UWM (Olsztyn), prodziekan Wydziału Humanistycznego UWM. Wyrazili oni zadowolenie z możliwości kolejnego spotkania, przywitali referentów i przybyłych gości. Profesor Kasparek przypomniał historię konferencji „Między irredentą a kolaboracją”.

Po oficjalnym otwarciu sesji rozpoczęły się obrady plenarne, którym przewodniczył prof. dr hab. Bohdan Ryszewski – dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM. Z pierwszym referatem „Posiedzenia publiczne na Uniwersytecie Wileńskim (1803-1832) formą popularyzacji nauki na Litwie” wystąpiła dr hab. Aldona Prasmanteite, prof. UWM. W swoim wystąpieniu ukazała nastawienie społeczności wileńskiej do propagowanej przez profesorów Uniwersytetu Wileńskiego wiedzy. Autorem kolejnego wystąpienia był dr Tomasz Nodzyński (Zielona Góra), który w swoim referacie przedstawił postawę Antoniego Radziwiłła i Atanazego Raczyńskiego wobec monarchii pruskiej i kultury niemieckiej.

Dr Andrzej Szmyt (Olsztyn) w swoim wystąpieniu podjął się oceny działalności Tadeusza Czackiego, próbując odpowiedzieć na pytanie czy postawa założyciela Liceum Krzemienieckiego była oporem czy uległością wobec rosyjskiego zaborcy. Wątek tematyczny *ziem zabranych* kontynuowała następną prelegentka, mgr Maria Korybut-Marciniak (Olsztyn), przedstawiając referat „Profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego wobec problemu ubóstwa w latach 1803–1831”.

Autorką kolejnego wystąpienia była dr Maria Bieniek (Olsztyn), która przeanalizowała i poddała ocenie główne tezy traktatu „Aby oba narody, Niemców i Polaków w Galicji w zgodzie i jedności ze sobą żyły” Ignacego Lubicz-Czerwińskiego – popularyzatora dziejów Polski pierwszego trzydziestolecia XIX w., znanego ze swojej lojalistycznej postawy wobec monarchii austriackiej. Po tym wystąpieniu nastąpiła dyskusja kończąca pierwszą część obrad.

Po przerwie obrady rozpoczął referat dr. Jerzego Kuzickiego (Rzeszów) „Współpracownicy Bogdana Jańskiego w życiu kulturalnym Wielkiej Emigracji we Francji”. Autor przedstawił w nim niewątpliwe zasługi środowiska skupionego wokół Jańskiego, związanego z odrodzeniem ruchu religijnego, w dziedzinie propagowania kultury polskiej wśród emigrantów w Paryżu i innych regionach Francji. Kolejnym prelegentem był prof. dr hab. Stanisław Gajewski (Olsztyn). W wystąpieniu poddał wszechstronnej krytycznej analizie poglądy dotyczące Kościoła i religii – Izydora Kajetana Wystoucha – polskiego modernisty katolickiego zafascynowanego ideą postępu. Referat profesora Gajewskiego zakończył obrady plenarne pierwszego dnia konferencji, a zainicjowaną na sali obrad dyskusję kontynuowano podczas uroczystej kolacji.

Prof. dr hab. Jan Sobczak (Olsztyn), jako kierownik sesji, otworzył obrady drugiego dnia konferencji. Pierwsza głos zabrała dr Małgorzata Dajnowicz (Białystok), która omówiła wpływ polskiej inteligencji z północno-wschodniej części Królestwa Polskiego na kształtowanie kierunków życia politycznego na przełomie XIX i XX w. Kolejny referat wygłosiła dr Urszula Oettingen (Kielce). Bazując na źródłach legionowych omówiła bardzo zróżnicowany stosunek polskiego społeczeństwa do zaborcy rosyjskiego w Królestwie Polskim. Przeanalizowała czynniki mające wpływ na nastawienie Polaków do Imperium Rosyjskiego i Rosjan w okresie Wielkiej Wojny.

Dr Lidia Michalska-Bracha (Kielce) w swoim wystąpieniu zaprezentowała lwowskie kolekcjonerstwo pamiątek z powstania styczniowego na przełomie XIX i XX w. Omówiła motywy gromadzenia i prezentowania pamiątkowych przedmiotów oraz ich oddziaływanie na rozbudzenie patriotycznych postaw. Prof. dr hab. Wiesław Caban (Kielce) wygłosił referat „Ocalić od zapomnienia. Twórczość historyczna Bronisława Zaleskiego”. Po tym wystąpieniu wywiązała się dyskusja wokół problemów mitologizacji historii przez środowisko prowincjonalnej inteligencji Królestwa Polskiego. Pojawił się w niej również wątek dotyczący postawy chłopów wobec zaciągu do armii carskiej – w nawiązaniu do wystąpienia dr Urszuli Oettingen.

Po przerwie głos zabrał dr Jarosław Cabaj (Siedlce). W swoim referacie „Zjazdy międzyzaborowe jako czynnik integracji polskich środowisk naukowych i społeczno-zawodowych (1869–1914)” podkreślił istotną rolę w utrzymaniu więzi, wymianie naukowej i wymianie doświadczeń zawodowych, zjazdów o zasięgu ogólnopolskim. Zdaniem autora stały się one formą współpracy środowisk naukowych i społeczno-zawodowych, odgrywając ważną rolę w podejmowaniu inicjatyw ponad granicznymi podziałami w okresie zaborów.

Referat „Miejsce pracy kulturalno-oświatowej w działalności *Sokoła galicyjskiego*” wygłosił dr Jan Snopko (Białystok). Dr Janusz Hochleitner (Olsztyn) omówił wpływ sztuki ludowej, reprezentowanej przez przydrożne obiekty kultu religijnego, na kształtowanie świadomości chłopów warmińskich w drugiej połowie XIX w. Referat ten pobudził dyskusję na temat stosunku Warmiaków wobec sprawy polskiej; występowania symboliki narodowej w dziełach sztuki ludowej oraz kwestii wyznaczników świadomości. Ostatnim referentem przed przerwą był dr Roman Jurkowski (Olsztyn), który zaprezentował postać Ignacego Korwin-Milewskiego.

Po przerwie obradom przewodniczył dr hab. Norbert Kasperek, prof. UWM. Jako pierwszy głos zabrał dr Henryk Bałabuch (Lublin) z referatem „Sztuka-policja-pornografia. Dwie ankiety: krakowska z 1902 i lwowska z 1909 roku”. Następnie wygłoszono referat „Wpływ teatru polskiego na kształtowanie świadomości narodowej Polaków na Białorusi na początku XX wieku”. Autor, dr Dariusz Tarasiuk (Lublin), podjął w nim tematykę obrony polskiej świadomości narodowej w okresie nasilenia się procesów narodotwórczych na ziemiach białoruskich. Prelegent krytycznie ocenił efekty działalności profesjonalnych i amatorskich grup teatralnych w krzewieniu polskiej kultury. Dr Mariusz Korzeniowski z Lublina omówił rolę prasy polskiej w procesie kształtowania postaw Polaków i jej znaczenie w zmieniających się warunkach politycznych na Ukrainie w latach I wojny światowej. Podkreślił, iż polskie czasopisma świadczyły o traktowaniu przez Polaków ziem ukraińskich jako kraju rodzinnego. Kolejny referat wygłoszony przez dr Krzysztofa Latawca (Lublin), dotyczył stosunku polskiego społeczeństwa do rosyjskich inicjatyw społeczno-kulturalnych na przełomie XIX i XX w. Ostatni prelegent konferencji – dr hab. Norbert Kasperek, prof. UWM – podjął się krytycznej analizy postawy Samuela Bogumiła Linde wobec caratu. Przewodnim pytaniem wystąpienia był problem granicy między lojalizmem a kolaboracją. Zdaniem referenta Linde, po upadku powstania listopadowego, swoją postawą przekroczył granice lojalizmu wobec władzy.

Oficjalne zamknięcie konferencji poprzedziła dyskusja. Podsumowania piątej sesji naukowej „Między irredentą a kolaboracją” dokonał dr hab. Norbert Kasperek, prof. UWM, który podziękował wszystkim prelegentom i słuchaczom oraz zapowiedział kolejną – szóstą już z tego cyklu sesję, opatrzoną podtytułem *W obcym mundurze*. Zapowiedział również publikację wszystkich wygłoszonych referatów.